

T 33862

СЕДМОВРАТНА ЖИЧА

Године 1822 био је у Жичи Димитрије Давидовић, секретар Кнеза Милоша, и „описао све што је примечанија достојно било”. Између осталог казује Давидовић у томе опису да Жича „има седам зазиданих врата о којима кажу да су се свака дозиђивала како је краљ који венчаван на престол на која врата излазио”.¹⁾ 1844 године путовао је по Србији један Енглез, по имену А. А. Петон. Том приликом он је посетио и манастир Жичу. Јамачно по ономе како су њему на месту казивали он је забележио да се у Жичи „крунисало седам српских краљева и да су за свако крунисање пробијена у зиду једна врата да би кроз њих владалац прошао, па су одмах за тим опет зазидана.”²⁾ У опису манастира у Србији М. Ђ. Милићевић прича да „народно памћење казује да се у Жичи крунисало седам српских краљева са шта се она и прозвала седмовратна Жича”.³⁾ То исто каже Милићевић још један пут са додатком у напомени да „су за свакога крунисаног владоца била нарочита врата.”⁴⁾ И ја сам, кад год сам био у Жичи, слушао о њеним седморим вратима која су пробијана да кроз њих прође крунисани краљ, па су после тога зазиђивана. Најзад у живоме говору Жича се често назива Седмовратна Жича.

Слично предање везано је и за Краљску Цркву, у Струшком Пољу, о којој ми је Г. Др. Душан Недељковић, про-

¹⁾ *Сербске Лѣтописи* за 1828, частица 13, стр. 14.

²⁾ А. А. Paton, *Servia, the youngest Member of the European Family*, London 1845, стр. 186.

³⁾ *Гласник Српског Ученог Друштва*, књ. XXI, стр. 78.

⁴⁾ *Кнежевина Србија*, стр. 654.

фесор Универзитета у Скопљу, имао доброту саопштити следеће податке: У непосредној близини села Враништа, у Струшком Пољу, налази се у пола порушена велика црква коју народ назива Краљска Црква и која је била посвећена Светој Пречистој. Њиве око ове цркве зову се Краљеви Загони. По предању онде где је сад Враниште била је некада Стара Струга, а Краљска Црква била је саборна црква и звала се Краљска због тога што су се у њој венчавали за владаре „сви најстари српски краљеви”. Приликом показивања рушевина старији сељани причају да је био обичај да се после изласка сваког новокрунисаног краља стара врата зазидају и да се отворе нова, те да је Краљска Црква имала сукцесивно дванаестора врата. Указују они на материјал којим су врата, па чак и прозори који су претходно били отварани до земље да послуже као врата, зазиђивани од својих сводова до земље. На источном, доста добро очуваном делу цркве сељани разликују петора тако зазидана врата и веле да их је било још седморице. Поред Краљске Цркве налази се у великом једном камену Маркова Стапка, угнуће слично трагу који би за собом оставила већа чизма. Веле да је на овај камен Марко ступио приликом свога венчања за краља. Верују да вода која би се нашла у овој Марковој Стапки (после кише) лечи од многих болести, а нарочито од болести очију.

Шта има да значи ово пролажење кроз врата после крунисања краљева и њихово зазиђивање после проласка?

Одмах да напоменем да сигурно ниједно од ова два предања нема стварне везе са крунисањем наших краљева, већ да су то предања о још старијим веровањима која су се доцније просто привезала за њихово крунисање. То у пуној мери вреди и за Жичу, у којој су се у истини крунисавали наши краљеви, а по готову за Краљску Цркву, за коју чак нема ни основа да се мисли да су у њој уопште и бивала каква крунисања. Исто тако ја не знам како стоји са бројем врата ни у Жичи ни у Краљској Цркви. Да ли се бар њихов број слаже са предањем о крунисању седморице, односно дванаесторице краљева? У Краљској Цркви нисам био, у Жичи их нисам могао наћи. Оно што су ми по-

казивали као зазидана врата није ми изгледало убедљиво. Они који су испитивали Жичу о седморим вратима ништа не говоре.

Кад ствар овако стоји онда је човек просто у чуду где да почне тражење објашњења предању о седморим зазиданим вратима у Жичи и о дванаесторим у Краљској Цркви. Ако би се пошло од броја седам, колико је врата имала и стара Тива, мислим да се не би далеко отишло. Тива је била град и не би било никакво чудо кад би имала седам излаза кроз седам капија. Што је још значајније Тива је названа седмовратном, јер је у истини имала седмора врата. То казују неки класични писци: Есхил, Еврипид, Стациус, Аполодор. Паузаније, грчки географ и историк из II века после Христа, каже изриком и по чему је која од тивиних капија добила име.⁵⁾ У Жичи, мени се чини, седмора врата нису никад постојала. Са бројем дванаест ја не знам шта би се и како би се могло што нагађати.

Па ипак мени се чини да ствар није без одговора. Ево шта о томе ја мислим: Има један стари и, изгледа, општи обичај који се састоји у томе што се људи у болести, или иначе, кад мисле да су у опасности, провлаче кроз извесне створе. Обичај је чест и врло упадљив, па је зато доста пута и писано о њему.

Неки испитивачи нашли су у њему преношење болести или зла у опште или онога од чега долази болест и зло на ободу отвора кроз који се провлачи.⁶⁾ У области Гединга, у Моравској, онај ко болује од плућа измоли брашна из девет кућа и из сваке отидне не казавши хвала. Затим захвати воде из девет бунара, па од брашна и воде умеси велики колач са рупом на средини. Кроз ову се рупу он провуче, а колач однесе на раскршће и да га псима да га поједу, а са њиме и болест која је остала на колачу.⁷⁾ — Други су у провлачењу гледали симболично поновно рађање, рекао бих

⁵⁾ J. G. Frazer, *Pausanias's Description of the Greece*, vol I, стр. 554 и vol. V, стр. 35-39.

⁶⁾ J. Grimm, *Deutsche Mythologie*, Bd. II, 976.

⁷⁾ Bächtold-Stäubli, *Handwörterbuch des deutschen Aberglaubens*, Bd. II, стр. 489.

неку врсту очишћења. „Човек се поново рађа из отвора сличног женином порођајном органу и оставља своју ранију болест и своје раније стање иза себе”⁸⁾ Неки су држали да се провлачењем жели привезати за место или предмет кроз који се провлачи. У неким немачким крајевима да би сачували живину да се не растура и не губи, пре но што младунце први пут пусте, провлаче их кроз панталоне, женски капут или кошуљу.⁹⁾

Мени се чини да ни једно од ових објашњења не тумачи до краја суштину обичаја провлачења кроз отворе. Они који су се овим питањем бавили нису правили разлику међу провлачењима. Тумачећи које било и какво било провлачење они су мислили да ће тиме протумачити и сва провлачења у опште. Ја пак мислим да ће се пре доћи до праве суштине провлачења ако се поделе на примарна и на секундарна и ако се успе да се објасне примарна, секундарна неће бити тешко објаснити.

Примарним провлачењима ја називам она провлачења при којима се, онда кад треба, направе отвори и, пошто се кроз њих провуче, опет се затворе. За такво провлачење навео је француски археолог и фолклориста Х. Гедоз пуно примера, почевши од IV века код Римљана, па све до данас код европских народа. Из њих се види како се, кад дете болује од херније, расцепи дрво, па се процеп помоћу клипа држи отворен док се кроз њега дете не провуче. Затим се клип извуче, а процеп се састави да би зарастао.¹⁰⁾ Гедозовим примерима могу се додати и други. У Немачкој кад дете болује од киле расцепи се стабљика од младог храста, шљиве, трешње, брезе, јасена, букве и тако даље толико да се кроз отвор може провући болесно дете. Један човек држи отворен процеп, други кроз процеп провлачи болесно дете, а трећи га прима на обратаној страни процепа.¹¹⁾ Таквог провлачења има и у нашем народу. У Јужној Србији, у поречју Дрима и Радике, болесно дете „носе у планину, па нађу растову облицу и расцепе је, али тако да

⁸⁾ Ibidem 503.

⁹⁾ Ibidem 492.

¹⁰⁾ Henri Gaidoz. *Un vieux rite médical*. Paris 1892, стр. 14-18.

¹¹⁾ Bächtold-Stäubli, *Handwörterbuch*, Bd. II, стр. 478.

се крајеви не одвоје, а да дете може проћи. Мати и отац додају дете једно другом три пута, па после расцеп саставе и увезу црвеним и белим концима како би облица оздравила, јер лек не би помогао ако дрво не оздрави. Зато се бира доба године кад дрво може преболети".¹²⁾ Ја држим да је смисао ових провлачења у томе да се спречи злу које прати онога ко се провлачи да и оно прође кроз отвор.

Слична су овима и следећа провлачења само што су у њима затварања расцепа да би дрво зарасло пренебрегнута. Ја држим да су и у њима првобитно расцепи затварани, па је доцније то затварање заборављено и пренебрегнуто. У Копаоничким селима на Ибру кад је неко импотентан треба да оде на реку, да нађе млад тополов шиб, па да се свуче, а шиб да распори готово од дна па до врха. Затим треба да се провуче кроз расечени шиб, па ће неспособност проћи.¹³⁾ У Левчу „на стаблу (филдану, ластару) од шипка (дивље руже) начине процеп, па се кроз њега провуче болесник да би оздравио." Или: „Процепе младицу шљиву, па кроз тај процеп једна жена провуче дете, а друга га прихвати. Затим ова друга жена кроз исти процеп врати дете првој жени и ова га бежећи однесе кући. Ово раде са децом која болују од дуготрајне болести (на пример запаљења) и кад је дете пресмакче."¹⁴⁾ У Босни и Херцеговини „кад је ко болестан од жутице или које друге болести облију га водом на Млади Петак или Младу Недељу, па га три пут провуку кроз расцепљени прут од дивље руже."¹⁵⁾

Но провлачење не мора бити само кроз расцепљено стабло чији се расцеп првобитно састављао, већ може бити и кроз друге отворе који се после провлачења исто тако затварају. Х. Гедоз је и за то навео врло много примера и из Европе и ван ње. Ја ћу навести само два три из Француске. У Перигорду, старој француској области, онај ко има чиреве треба девет пута да се провуче испод лозе од

¹²⁾ М. Ј. Гајић, *Годишњица* Н. Чупића, књ. XXI, стр. 196.

¹³⁾ М. Ј. Милошевић, *Гласник Етнографског Музеја*, књ. XI, стр. 50.

¹⁴⁾ Т. М. Бушетић, *Српски Етнографски Зборник*, књ. XVII, стр. 542.

¹⁵⁾ Е. Лилек, *Гласник Земалског Музеја*, књ. VI, стр. 375.

купине чија су оба краја усађена у земљу; у француској области Сентонгу треба се провући испод купине наштину и у кошуљи; у Поатуу онај ко има чиреве треба то да учини три јутра узастопце, али да га нико не види.¹⁶⁾ Сличних примера има и у нас. У Црној Гори кад ко болује од грознице ваља га „провести испод купјене којој је врх проникао у земљу.”¹⁷⁾ У Тимочкој Крајини лече се од срдоболе тиме што се „нађу два струка купине који су врхом срасли, па се кроз њих болесник провуче.”¹⁸⁾

Слично провлачењу кроз лозу од купине провлачи се и кроз многе друге отворе, али при томе настаје постепено одступање од првобитне идеје да се отвор после провлачења потпуно затвори. До душе отвори се и сад могу затворити, али изгледа да затварање не игра више ону улогу коју је играло у досадањим примерима. Таква су провлачења кроз вучју чељуст или кроз вучји зев, при чему се отвор не затвара за увек. Муслимани у Босни и Херцеговини кажу: „Ако ти се не да дијете потхрани, то знај да ти је нека зла душа сихир (учин, чини) учинила. Да се ослободиш тога сихира нађи вучје чељуст, па провучи кроз њих дијете чим се роди. Ако то учиниш, потхранићеш га, па да је на теби хиљаду сихира.”¹⁹⁾ Исто је тако и код немуслимана у Босни и Херцеговини. Л. Глик казује како тамо у породици у којој је помрло више деце, да би очували новорођенче, „провуку га три пута кроз учињени зијев курјака с кога су на пола жива огулили кожу.”²⁰⁾ У Срезу Студеничком, по уверавању једног мог бившег ученика, кад се којој жени не држе деца, треба новорођенче да провуче кроз вучји зев. У Стигу „да би дете било јако, провлаче га кроз вучје вилице, које се увек нађу у понеке бабе.”²¹⁾ У Херцеговини „кад се роди дијете добро га је провући кроз вучју чељуст (губице од вука обрезасти у наоко-

¹⁶⁾ Н. Gaidoz, *Un vieux rite médical*, стр 7 и д.

¹⁷⁾ М. М. Јововић, *Zbornik za narodni život i običaje J. Slavena*, књ. I, стр. 105.

¹⁸⁾ М. Станојевић, *Зборник Тимочке Крајине*, књ. IV, стр. 81.

¹⁹⁾ Мухамед Феизи бег Кулиновић, *Гласн. Зем. Музеја*, књ. X, стр. 507.

²⁰⁾ Л. Глик, *Гласн. Зем. Музеја*, књ. II, стр. 288.

²¹⁾ М. Ђ. Милићевић, *С. Е. Зборник*, књ. I, стр. 194.

ло), па онда ту чељуст држати годину дана под главом. Добро је од злих душа.”²²⁾ У Власеници у Босни „кад се курјак убије и још на пола жив огули, обреже му се кожа око уста а да се не прекине, растегне се и направи од ње гужва. Кад се дијете роди слабо и болешљиво, или ако је остало сирото, прометне се кроз она курјачија уста и вели: Како се курјак лако отхранио, онако се и дијете лако отхранило! Веле лако ће се дијете отхранити и биће напредно.”²³⁾ У селу Рамаћи, у Крагујевачком Округу, ако је мало дете болесно „онда га ваља кроз вучју оглавину и размакнуту чељуст провући.”²⁴⁾ У Лешници „треба са уста курјачких скинути зев, то јест ону кожу што му је око усне дупље и осушити је. Кад се зев осуши, онда се кроза њ провлаче мала деца да буду здрава као курјак.”²⁵⁾ У Мачви „кад се убије курјак обрежу му се уста и та обрезана опута чува се у кући као највећа драгоценост, јер лечи од сваке болести и напасти. Ако се коме не држе деца нека само кроз тај зев провуче новорођенче и оно ће се зацело подгајити. У селу обично по која бака има и чува курјачки зев, јер јој доста леп приход доноси. Кад се коме разболи дете, пошто угљевара не помогне, разбира се у кога има курјачки зев, па ће ради њега потегнути с болесним дететом чак у треће село, само да га кроз зев провуче, јер се верује да ће од тога оздравити. Ако је дете веће, зев се раскине и на крајеве навеже парче канапа, колико је довољно да се дете може провући.”²⁶⁾

²²⁾ С. Н. Семиз, *Босанска Вила*, за 1901, стр. 185.

²³⁾ Т. Драгичевић, *Гласн. Зем. Музеја*, књ. XIX, стр. 491.

²⁴⁾ С. Тројановић, *С. Е. Зборник*, књ. XVII, стр. 46.

²⁵⁾ М. М. Исаковић, *Караџић* за 1900, стр. 217.

²⁶⁾ Мих. Сретеновић, *Караџић* за 1901, стр. 175. У Ваљевској Колубари „да би дете јело слатко и облапорно као вук провлачи се кроз кожу обрезану од вучјих уста. Та се кожа зове вучји зев” (М. Ђ. Милићевић, *С. Е. Зборник*, књ. I, 194). „Кад сам био мали, прича М. М. Исаковић из Лешнице, набави мој отац од некуда курјачки зев; хтео је да ме провуче кроза њ да бих био здрав као курјак. Али баш некако тада чује од неког сељака из другог села да то не чини: Не, нипошто то не ради! Има у нашем селу један човек кога су кроз зев провукли, па да те Бог сачува од њега: ни једе ко други свет, него све кида ко курјак; нити иде ко што људи иду, него све трчи, а одело на њему ни три дана не може бити читаво, све поцепа” (*Караџић* за 1900, стр. 217).

Место кроз вучји негде се провлачи кроз мечји зев. У Заглавку, у Источној Србији, „кад детету није добро, на пример неће да сише, или много плаче, скупе се око њега бабе и већају, па нађу да дете болује „од мечку.“ Чим то утврде одмах се трчи по зев (мечје вилице опшивене разним крпелинама), провлачи се кроза њ дете и прелије се набајаном водом, којом се после тога поји.”²⁷⁾

Провлачења има и кроз друге отворе који се привремено начине, па се после провлачења кроз њих затворе. У Подрињу, да би жена лакше родила „муж се раскорачи са раздрешеним гаћама држећи свитњак од њих у руци, а породила — жена његова — три пута му се кроз ноге провлачи, и при сваком провлачењу муж је свитњаком бије по крстима. Неки пусте гаће низа се, тако да у њима стоје као да су у букагијама, па жена преко тих гаћа и између мужевљевих ногу прелази, а муж је удара по крстима ма којом венчаном хаљином.”²⁸⁾ Андрији Јовићевићу, у Црној Гори, причали су како се тамо „мучила нека жена при порођају, и већ су је хтјеле муке скрхати и у гроб сурвати. У том дође путник странац на конак у исту кућу. Пошто му казаше шта је у ствари, он нареди те домаћин спушти гаће на оба кољена, а жена му се провуче између гаћа и стегана, и гле чуда, — последије врло кратког времена жена срећно роди дијете, здраво и читаво.”²⁹⁾ Око Тимока да млада и младожења „не би ухватили на очи” (да не би били уречени), треба да се пре венчања, на прагу, провуку испод подигнуте ноге материне.³⁰⁾ У Срезу Бољевачком кад се полази по девојку „пре но што ће се младожења попети на коња, провуче се испод десне ноге материне да му се не би примиле чини, ако би ко покушао да му учини.”³¹⁾ У Сарајеву кад се ко струни узме „говећу слезину, прореже је и при младом мјесецу го се кроз њу провуче.”³²⁾

²⁷⁾ М. Т. Станојевић, *С. Е. Зборник*, књ. XX, стр. 35.

²⁸⁾ М. Ђ. Милићевић, *С. Е. Зборник*, књ. I, стр. 193.

²⁹⁾ А. Јовићевић, *Домаће неговоње и васпитање дјете у Црној Гори*, Цетиње 1901, стр. 8.

³⁰⁾ М. Станојевић, *Прилози за познавање Тимочке Крајине*, стр. 31, 37.

³¹⁾ С. М. Грбић, *С. Е. Зборник*, књ. XIV, стр. 161.

³²⁾ Е. Лилек, *Гласн. Зем. Музеја*, књ. IV, стр. 665.

Провлачења може бити и кроз друге, неорганске, предмете чији се отвори после провлачења кроз њих могу затворити. У Шумадији, по саопштењу једне моје ученице, да дете не би боловало од великог кашља, ваља га за четрдесет дана од рсђења провлачити испод дршке од бакрача. У ужичком крају „да би децу сачували од великог кашља родитељи их провлаче испод облука миражцијског бакрача (бакрача који је наслеђен као мираз).”³³⁾ У старом Црноречком Округу чим се дете роди „провлачи се кроз (испод) дршку оног бакрача у коме се грејала вода за купање детета.”³⁴⁾ У Срезу Бољевачком да би се дете сачувало од бабица (порођајних демона) „провлачи се испод дршке од бакрача, кроз вериге и кроз набрдила.”³⁵⁾ У Заглавку, у Источној Србији „ако се мајка боји да ће јој дете умрети, она га, чим се молитви, провуче кроз вериге, и онда му ништа неће бити.”³⁶⁾ У Љубињском Котару трудна и болесна жена „провлачи се при порођају испод кућнега прага, да би без труда родила.”³⁷⁾ У околини Ђевђелије на дан Богородичина Сребрна Појаса (31 августа), „пре сунчева изласка, децу која су бољешљива и маражљива (болесна) провлаче кроз сребрни Богородичин појас који је црквена својина. Провлачење врше испод нара — калинке. За појас се плаћа по један металик.”³⁸⁾ У старом Црноречком Округу кад се којој жени не држе деца „украду породиљину кошуљу, процепе је на леђима, па се кроз њу новорођенче три пут провуче.”³⁹⁾ Овде би спадали и ови примери: Кад се 1837 године у Србији појавила куга, Кнез Милош, који се тада налазио у Пожаревцу, „нареди те девет баба, голих као од мајке рођених, за једну ноћ, према ватри, без свеће, тајно, оперу и изаткају кошуљу, кроз коју се, по том, провуче Кнез Милош, сви чланови његове породице, сва његова свита и сви војници у пожаревачкој

³³⁾ М. Тешић, *Развиџак* (Бања Лука) за септ. 1937, стр. 281.

³⁴⁾ Ст. Мачај, *Гласник Српског Ученог Друштва*, књ. 73, стр. 108.

³⁵⁾ С. М. Грџић, *С. Е. Зборник*, књ. XIV, стр. 108.

³⁶⁾ М. Т. Стајковић, *С. Е. Зборник*, XX, стр. 35.

³⁷⁾ Е. Лилек, *Гласн. Зем. Музеја*, књ. IV, стр. 666.

³⁸⁾ Ст. Тановић, *С. Е. Зборник*, књ. XL, стр. 71, 121.

³⁹⁾ Ст. Мачај, *Гласн. Срп. Уч. Друштва*, књ. 73, стр. 107.

касарни.”⁴⁰) У неким местима у старом Црноречком Округу кад завлада каква заразна болест скупи се седам до девет баба, па се скину голе, расплету косу и за једну ноћ испреду, оснују, откају, кроје и шашију тако звану кратку кошуљу, „која је тог чудноватог својства да онај ко се провлачи кроз њу бива сачуван од сваке заразе која прети, била то чума, колера, срдобоља, природне богиње, или ма каква друга болест.”⁴¹) У селу Влашкој, у Космају, кад је пре тридесетак година била завладала срдобоља, једна баба је „скупила девет девојчица од тринаест година, које су, ћутећи, по њеним упуствима, изаткале и шашиле кошуљу, кроз коју се многи свет провлачио да се не би од срдобоље разболео. Та је кошуља доцније употребљавана и као заштита и одбрана од свих заразних болести.”⁴²) У селу Костуру, Срез Нишавски, Округ Пиротски, „чим се сазна да ће бити размирице (рата), одмах се нађе девет баба, које седну у поноћи, па до зоре, ништа не говорећи спреме једну кошуљу. Кроз њу се провлаче сви који ће се, за време размирице, излагати опасности, па су онда сигурни да ће их опасност мимоићи.” Та се кошуља тамо зове једноданка кошуља.⁴³)

У неким нашим крајевима провлачење се може вршити и кроз различите друге отворе. У Срезу Бољевачком кад се коме не држе деца, новорођенче се „провлачи кроз вериге, испод дршке од бакрача, бабичиног појаса, нити, набрдила.”⁴⁴) У старом Црноречком Округу „да би се деца одржала провлаче се кроз прозор,⁴⁵) дарак којим се влачи вуна, кроз нити, рашљасто дрво које је горе опет срасло.”⁴⁶)

⁴⁰) М. Ђ. Милићевић, *Кнез Милош у причама*, нова збирка, Београд 1900, стр. 64.

⁴¹) Ст. Мачај, *Гласн. Срп. Уч. Друштва*, књ. 73, стр. 163-164.

⁴²) В. М. Дробњаковић, *Гласн. Етн. Музеја*, књ. III, стр. 51.

⁴³) Т. Р. Ђорђевић, *Караџић* за 1899, стр. 78.

⁴⁴) С. М. Грбић, *С. Е. Зборник*, књ. XIV, стр. 122.

⁴⁵) Код Руса кад се у којој кући не држе деца носи се новокрштено дете у двориште, меће се у коњско корито и провлачи кроз прозор (D. Zelenin, *Russische (Ostslavische) Volkskunde*, Berlin und Leipzig 1927, стр. 296). Међу Кашубима кад у којој фамилији умре повише деце, новорођенче се однесе кући ког суседа, где се прометне кроз прозор, па се после у очеву кућу исто тако дода кроз прозор. Слично се ради и у Пољској (Fr. Lorentz, A. Fischer and Lehr-Splawinski, *The Cassubian Civilization*, London 1935, стр. 111).

⁴⁶) Ст. Мачај, *Гласн. Срп. Уч. Друштва*, књ. 73, стр. 108.

Из примера доведе наведених ја мислим да се види како се у примитивним народним срединама сматра да кад се ко провуче кроз извесне отворе, па се ти отвори затворе, онда све зло које га прати (демон, болест, чини' и све што му може наудити) остане испред отвора и не може га даље пратити, јер се отвор кроз који човек прође одмах затвара. Према томе ја држим да је и народно предање о седморим вратима у Жичи и дванаесторим у Краљској Цркви засновано на народном веровању да онај ко хоће да буде краљ кога неће моћи пратити и ометати никакво зло, треба приликом крунисања да прође кроз отвор (врата) који је начињен за ту прилику и који је одмах за тим зазидан да не би евентуално одмах за њим прошло кроз отвор и зло које га можда прати. То би био мој одговор на питања зашто се прича да су врата на Жичи и на Краљској Цркви зазиђивана пошто су крунисани краљеви пролазили кроз њих.

*

Међутим сем провлачења кроз отворе који се како тако затварају постоје и провлачења кроз такве отворе који после провлачења остају отворени. И за ова се провлачења у народу верује да су спасоносна и корисна исто онако као и она после којих се отвори затварају. За провлачења после којих отвори остају отворени ја држим да су секундарна, то јест да је код њих првобитна идеја да зло треба да остане иза затвореног отвора временом заборављена, па следствено и пренебрегнута, а да је од свега остало само провлачење. Примера за ова секундарна провлачења има врло много и ван нашег народа и у нашем народу. Туђе примере не наводим,⁴⁷⁾ већ се ограничавам само на наше.

Отвори који после провлачења остају отворени врло су различити. Они могу бити природни на дрвећу. Осам километара од Велеса „има један стари цер који народ сматра као свето дрво, те се не сме сећи нити оскврнавити. Свет

⁴⁷⁾ Види *Handwörterbuch des deutschen Aberglaubens*, Bd. II, код речи: *durchkriechen, durchlaufen, durchziehen*.

му долази сваког четвртка од Ускрса до Спасова дана пре сунца, на њему пали свеће и на њега везује конце од свога одела. На церу има једна шупљина кроз коју се провлаче нероткиње да би добиле деце."⁴⁸⁾ Архитекта Г. Ђ. Бошковић је имао доброту саопштити ми како је 1927 године видео „у непосредној близини северне стране старе порушене цркве Руденице доњи део стабла једног дрвета у коме се налазио природни процеп, величине 16 x 52 см. Доцније је овај пањ посечен." Мештани оближњег села причали су Г. Бошковићу „да се у мрачне ноћи нероткиње провлаче кроз овај процеп и да ово на њих благотворно делује." По саопштењу које ми је 2 јула 1933 године љубазно учинио Г. Стојко Аћимовић, суплент из Тетова, изнад Тетова, на Краљевом Брду, близу града, при уласку у село Ласце, код капелице Светог Атанасија, налази се једно високо дрво, чије су гране тако срасле да чине троугао. Кроз тај троугао провлаче се жене нероткиње да би добиле деце. У ужичком крају, да би децу сачували од великог кашља, провлаче је „кроз рупу два дрвета чија су се стабла срасла горе и доле."⁴⁹⁾ У Црној Гори кад кога хватају грознице „треба га провести кроз шупаљ коријен маслинке и оставити комад круха на то мјесто, пак ће оздравити."⁵⁰⁾ У Левчу „прокопају пролаз испод орахове жиле и ту се болесник провуче да му прође далак."⁵¹⁾ Понегде се болесници „провлаче испод орахова корена, верујући да ће тако поправити своје здравље."⁵²⁾ У Самобору, у Хрватској, „ко има мртву кост нек се три пут провуче под орахову жилу, па ће му проћи, али се не сме освртати на то место кад од њега пође."⁵³⁾ Недалеко од Чајничка „има покрај врела један орах са протегнутом жилком. Испод те жиле провлаче, прије купања, болесну дјецу."⁵⁴⁾ У једноме селу у Рамском Срезу пошто је прошла зараза од великих богиња

⁴⁸⁾ П. Ж. Петровић, *Записи* (Цетиње) за фебр. 1929, стр. 118.

⁴⁹⁾ М. Тешић, *Развићак* (Бања Лука) за септ. 1937, стр. 282.

⁵⁰⁾ М. М. Јововић, *Zborni za nar. život*, књ. I, стр. 104.

⁵¹⁾ Т. М. Бушетић, *С. Е. Зборник*, књ. XVII, стр. 542.

⁵²⁾ Нишевљанин (П. Софрић), *Главније биле*, стр. 175.

⁵³⁾ М. Lang, *Zborni za nar. život*, књ. XIX, стр. 206.

⁵⁴⁾ Е. Лилек, *Гласник Земалског Музеја*, књ. VI, стр. 370.

сељаци реше да се „прочисте од болештине.” Да би се прочистили „скупиле се цело село код врбака и сви су морали голи да се провуку испод врбових жила уз паклену лупу у канте и тендере и потом сви да скачу у Дунав да се окупају. Тако се народ у том селу прочистио.” Али се сељаци у селу испод овога „поплаше да се болештина не пресели код њих, те изађу са прангијама и почну пуцати у Дунав да поплаше болест.”⁵⁵⁾

Отвори који после провлачења остају отворени могу бити и у камену. Код Штипа, у Јужној Србији, „има једна шупља стена кроз коју води пут у другу исто тако шупљу стену, само много пространију и влажну од воде која у њој капље. Ово се место зове Шедрван баши. Уочи Ђурђева дне сав народ иде да се провуче кроз ове отворе. Прво прођу кроз први отвор, па онда уђу у други где се умију оном водом што цури, запале унутра свећу и излазе напоље. Кад се провлаче кроз први отвор строго пазе да се не дотакну камена, јер ко га се дотакне мисле да је грешан, а ко се не дотакне да је праведан. Кад сврше са провлачењем, сви ту доручкују, па људи иду на посао, а женскиње и младеж остају цео дан играјући се и веселећи се.”⁵⁶⁾ По саопштењу мога ученика, Г. Османа А. Пеље, у близини Стоца, у Херцеговини, налази се један шупљи камен, кроз који се провлаче болесници „да би са себе стресли све зло.” После провлачења болесници остављају нешто ситног новца и шупљих колача који су нарочито за ову прилику умешени. Кад ко хоће да иде да се провуче каже: Идем на мору. Врло је интересно и изгледа да није случајност што у селу Погливју код Требиња има „једна шупља, повелика стијена, коју зову Мора.” „Ту доносе болесну дјецу, провлаче их кроз мору, свуку их голу те окупају чистом живом водом коју су са собом донијели. Све хаљине с дјетета оставе ту под Мором, а на њ обуку нове.”⁵⁷⁾ У Требињу је „једна шупља стијена кроз коју се може човјек провући. Кад је ко болестан иде тамо, понесе ибрик воде, провуче се

⁵⁵⁾ *Лекор* од 15 јула 1927, бр. 4.

⁵⁶⁾ Вл. Влаховић, *Гласн. Еџн. Музеја*, књ. X, стр. 120.

⁵⁷⁾ Е. Лилек, *Гласн. Зем. Музеја*, књ. VI, стр. 274.

најпре кроз стијену, а затим се окупа. Окупавши се остави хаљине или новаца.”⁵⁸⁾ „И код Вијенца има један шупљи камен кроз који се провлаче жене не имајући порода.”⁵⁹⁾ У поречју Дрима и Радике да би нероткиња родила „провлачи се кроз стене.”⁶⁰⁾ У Улцињу, иза Суке, код Сумпорне Воде, како сам тамо забележио 21 јула 1931, има један шупљи камен кроз који се провлаче нероткиње да би затруделе.

Ови отвори не морају бити у једноставном камену. На брду које се зове Комњига, на левој обали Нишаве, према Курвин Граду налазе се два камена, наслоњена својим горњим деловима један на други, а доњи су им растављени, тако да се између њих може човек провући. Ту се доносе болесници и провлаче да би оздравили. Та два камена народ зове Шупљи Камен или Лековни Камен. На гранчицама од дрвећа и жбуња око овог отвора вешају крпе, пешкире и чарапе.⁶¹⁾ У српском гробљу села Шарен Камен, између Косовске Митровице и Бањске, како сам тамо забележио 18 августа 1928 године, налазе се два пободена камена. Преко њих је постављен трећи камен испод којег се провлаче и православни и муслимански болесници.

Провлачење може бити и кроз друге отворе. У Подрињу, да би породиља лакше родила „провлаче је кроз обруч који је сам пукао на каци или на бурету.”⁶²⁾ У Босни и Херцеговини „да у породици, у којој је помрло више дјеце, очувају новорођенче провуку га три пута кроз бацу и положе га онда за часак у казан који над огњиштем виси о ланцу.”⁶³⁾ У Срезу Бољевачком кад је дете песичаво „провлаче га кроз ивањски венац, то јест кроз венац што је плетен на Ивањ дан и што у свакој кући виси више врата. Провлаче га још и кроз нити и кроз вериге.”⁶⁴⁾ У Охриду, како сам тамо забележио, кад се коме од Срба не држе деца

⁵⁸⁾ Ibidem.

⁵⁹⁾ Ibidem.

⁶⁰⁾ М. Ј. Гајић, *Годишњица Н. Чупића*, књ. XXI, стр. 189.

⁶¹⁾ Т. Р. Ђорђевић, *Брасиво*, књ. VII, стр. 54.

⁶²⁾ М. Ђ. Милићевић, *С. Е. Зборник*, књ. I, стр. 139.

⁶³⁾ Л. Глик, *Гласн. Зем. Музеја*, књ. II, стр. 288.

⁶⁴⁾ С. М. Грбић, *С. Е. Зборник*, књ. XIV, стр. 127.

треба да купи пирусију (саџак) па да новорођенче провуче кроз њу. Пирусија се затим остави и њоме се служе кад им при кувању затреба.⁶⁵⁾ У Кавадару и околини, у Јужној Србији, нероткиње се „провлаче кроз врата Маркове Куле, јединог остатка старог града Тиквеша.“⁶⁶⁾ У Чајничу у цркви Светог Успенија Пресвете Богородице налази се чудотворна икона Свете Богородице и икона Светог Јована Крститеља. „Испод обе иконе налази се отвор кроз који се народ провлачи.“⁶⁷⁾ У старом Црноречком Округу „кад би двоје деце умрло, па да би се треће одржало у животу, оно се мора пре крштења метнути у зобницу и везавши за зобницу конопац три пута провући кроз димњак и око куће пронети.“⁶⁸⁾

Понегде се граде вештачки отвори. У Заглавку кад за влада редња „пробуше земљу гдегод у брегу, па се сви кроз ту рупу провуку. А један би се човек скинуо го, те би такав обишао сва говеда, додирнувши свако угарком из живог огња и чим год гвозденим (каквом стрелицом).⁶⁹⁾ Слично се прокопава отвор кроз који се провлачи и у Подибру.⁷⁰⁾ У Меленцима, у Банату, по саопштењу једне моје ученице, кад се које дете разболи пробију на комшијском зиду онолику рупу колика је довољна да се кроз њу дете може провући. На зид се пред рупом наслони ивањски венац, па једна жена кроз венац и рупу од зида додаје болесно дете другој која се налази са друге стране зида и говори: Ако је за живот, нека живи; ако је за смрт нека умре! Венац се не ставља више на кућу, јер је у њему остала болест.

Понекад отвор траје само за време провлачења. У неким крајевима Србије „нађу три струка афте (афтуге), из-

⁶⁵⁾ Турци у Охриду кад им се изведу гушчићи или ћурићи, па се боје да их ко не урече, узму саџак, ставе под њега неколико живих угљенова и од сваког гушчета или ћурета одрежу мало перја, баце га на оне угљенове и на диму од тога их накаде. После тога свако гушче или ћуре провуку кроз саџак. Тиме је свако заштићено од урока (Т. Р. Ђорђевић, *Гласн. Еџн. Музеја*, књ. IX, стр. 9-10).

⁶⁶⁾ *Време* од 21 децембра 1938.

⁶⁷⁾ *Полијинка* од 27 августа 1937.

⁶⁸⁾ Ст. Мачај, *Гласн. Срп. Уч. Друштва*, књ. 73, стр. 108.

⁶⁹⁾ М. Ђ. Милићевић, *С. Ђ. Зборник*, књ. I, стр. 310.

⁷⁰⁾ *Ibidem*.

никла из једног корена, па врхове од сва три саставе, савију их на земљу и каменом притисну, па се испод њих и кроз њих провлаче по три пута. Иза тога сва три струка одсеку или ископају говорећи: У три струка посекох три грознице; кад се ова три струка подмладила, онда се и грозница повратила."⁷¹⁾ У Омољу кад жена нема деце „нађе дивљу трешњу у шуми, савије јој једну грану и три пут се провуче испод ње и сва три пута рекне: Како ти ниси јалова у свој род, тако и ја да не будем у свој!⁷²⁾

Негде чак и нема правога отвора. Око става двеју Морава кад се које дете јако зацењује, „те све помодри у лицу” пошто наврши годину живота, у недељни дан рођења, „ваља пробацити кроз рачвасто стабло јаблана."⁷³⁾

Најзад да поменем и ове примере: У Херцеговини „кад носе мртваца, онда ако ко има какву природјену болест нека се провуче испод носила у којима је мртвац, па нека рекне: Кад се ти повратиш с онога свијета, онда се и мени ова болест повратила! И тврдо држе да онај мртвац однесе ову болест."⁷⁴⁾ По саопштењу моје ученице, Госпођице Радмиле Ћирић у Шумадији кад ко пати од главобоље провлачи се испод стола на коме је Распеће Христово с вером да ће оздравити. На Косову „на дан свадбе, пре зоре, испрошену девојку обуку њене другарице, али пре тога јој хаљине провуку кроз једно коло од коморцијских кола, па их онда измере на кантару.” Ово се чини да млади не могу мађије наудити.⁷⁵⁾

Тих. Р. Ђорђевић

⁷¹⁾ Ibidem, 679.

⁷²⁾ С. М. Милосављевић, *С. Е. Зборник*, књ. XIX, стр. 84,90,94.

⁷³⁾ Жив. М. Радосављевић, *Босанска Вила* за 1899, стр. 236.

⁷⁴⁾ С. Семиз, *Босанска Вила* за 1893, стр. 195.

⁷⁵⁾ Д. Дебељковић, *С. Е. Зборник*, књ. VII, стр. 200.

Напомена. — Кад не би изгледала непристојна таква поређења ја бих упутио на аналога провлачења стоке у случају сточне заразе, о којима види: *Гласн. Срп. Уч. Друштва*, књ. XIX, стр. 139; *Гласник Земаљског Музеја*, књ. VI, стр. 632 и књ. XXIII, стр. 378; *Zbornik za narodni život i običaje J. Slavena*, књ. XVII, стр. 35; *Босанска Вила* за 1895, стр. 58; *Гласник Етнографског Музеја*, књ. II, стр. 18; *Време* од 9 авг. 1931 и од 25 маја 1934; Т. Р. Ђорђевић, *Медицинске прилике у Србији за време прве владе Кнеза Милоша*, Београд 1938, стр. 112.

Zusammenfassung

DAS SIEBENTÜRIGE ŽIČA

Von dem Kloster Žiča in Serbien, in welchem im Mittelalter die serbischen Könige gekrönt wurden, erzählt man, dass es sieben Türen hat. Jedesmal, wenn ein König gekrönt wurde, baute man eine neue Tür, durch die er hindurchschritt, und die man sogleich wieder zumauerte. Etwas ähnliches erzählt man von der Königlichen Kirche (Kraljska Crkva) auf dem Felde von Struga in Südserbien in der Nähe des Ohridasees. Dort sollen zwölf Türen gewesen sein, d. h. es wurden dort zwölf serbische Könige gekrönt; für jeden wurde eine neue Tür gebaut, durch die er hindurchschritt, und die man sogleich wieder zumauerte. Indessen sind anscheinend weder in Žiča sieben noch in der Königlichen Kirche zwölf Türen tatsächlich vorhanden gewesen.

Der Autor ist der Meinung, dass die obigen Sagen über Žiča und die Königliche Kirche sehr alt sind, und erst nachträglich auf die genannten Orte übertragen wurden. Diese Sagen entstammen dem Glauben, dass wenn man jemanden durch bestimmte Öffnungen hindurchzieht und diese alsdann sogleich verschliesst, alles Böse, das ihm anhaftet (Dämonen, Krankheiten, Bezauberungen und was ihm sonst noch schaden kann) vor der Öffnung zurückbleibt und ihn nicht weiter begleiten vermag. Dementsprechend muss auch jemand, der König werden will, damit man ihm nicht schaden kann, bei der Krönung eine Öffnung durchschreiten (in diesem Falle eine Tür), welche für diese Gelegenheit hergestellt und sogleich wieder vermauert wurde, auf dass das Böse, das ihm anhaftet, ihn nicht weiter begleiten kann.

Tih. R. Dorđević
